

Η αστάθεια της (μεταρ)ρύθμισης στην Ανώτατη Εκπαίδευση

Γιώργος Τζιρίτας
Καθηγητής Τμήματος Επιστήμης Υπολογιστών, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: tziritas@csd.uoc.gr

Η μεταρρύθμιση στο χώρο της Ανώτατης Εκπαίδευσης είναι αναγκαία. Οι κύριοι λόγοι σχετίζονται με πραγματικές αλλαγές που έχουν συντελεσθεί από τις αρχές της δεκαετίας του 1980:

- Διεύρυνση της Ανώτατης Εκπαίδευσης και μαζική πρόσβαση σε αυτή,
- Ανάπτυξη των μεταπτυχιακών σπουδών και της έρευνας,
- Διαδικασία οικοδόμησης του Ευρωπαϊκού Χώρου της Ανώτατης Εκπαίδευσης και Έρευνας, και
- Προκλήσεις από την παγκοσμιοποίηση με πιέσεις για εμπορευματοποίηση των «υπηρεσιών εκπαίδευσης».

Ωστόσο όσο επιτακτική και αν είναι η ανάγκη αλλαγών, τόσο πιο δυσχερής είναι, αν δεν αποτελεί την εκφρασμένη βούληση της πανεπιστημιακής κοινότητας. Η πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας εδώ και δυό χρόνια έχει αποδουθεί σε μια έντονη νομοθετική δραστηριότητα μέσα όμως σε ένα κλίμα απαξίωσης του έργου των πανεπιστημιακών, καχυποψίας προς τα Πανεπιστήμια και υποχρηματοδότησης που εντείνει την έλλειψη εμπιστοσύνης. Επιμένει να αποκαλεί μεταρρύθμιση μια σειρά από μέτρα, συχνά αποσπασματικά. Ωστόσο ένα σύνολο ρυθμίσεων δε συνιστά υποχρεωτικά μεταρρύθμιση. Δεν μπορούμε να ισχυριζόμαστε ότι μεταρρυθμίζουμε, εάν οι ίδιοι οι συντελεστές της ανώτατης εκπαίδευσης δεν εμπνέονται απ' αυτήν και δε μετέχουν σ' αυτή. Και πολύ περισσότερο δεν μπορούμε να μιλάμε για συγκροτημένη μεταρρύθμιση όσο δεν αναφερόμεθα στα μεγάλα θέματα της μετάβασης από το Λύκειο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σε συνθήκες μαζικής πρόσβασης, όσο μένουμε σε αποσπασματικά μέτρα για τη διοίκηση/κυβέρνηση των Α.Ε.Ι. και όσο δεν διασφαλίζεται η αδιάρρηκτη ενότητα διδασκαλίας και έρευνας. Από τις απαντήσεις σε αυτά τα μεγάλα θέματα θα κριθεί η ουσιαστική ποιοτική αναβάθμιση του ελληνικού Δημόσιου Πανεπιστημίου.

Το Υπουργείο Παιδείας δεν έχει μέχρι τώρα αντιμετωπίσει τα ανωτέρω θεμελιακά ζητήματα, ενώ οποιαδήποτε μεταρρυθμιστική προσπάθεια θα έπρεπε να αρχίσει από αυτά. Αντίθετα οι τελευταίες προτάσεις του Υπουργείου χαρακτηρίζονται από γραφειοκρατική εμμονή, αυταρχισμό, στενή συγκυριακή πολιτική και περιορισμό της ακαδημαϊκής και διοικητικής αυτοτέλειας με πλήθος λεπτομερειακών διατάξεων. Θα πρέπει βέβαια να αναγνωρισθεί ότι αρκετές ρυθμίσεις κινούνται σε θετική κατεύθυνση. Αλλά ακόμα και η συνολική πρόταση αλλαγών της Επιτροπής του ΕΣΥΠ αποτυπώνεται με υπονομευμένο το περιεχόμενο της, ως εάν έπρεπε να συγκερασθεί με αντιφατικές απαιτήσεις στενού κομματικού ενδιαφέροντος.

Μετά τις κινητοποιήσεις της άνοιξης η πανεπιστημιακή κοινότητα βρέθηκε διχασμένη ανάμεσα στην απαίτηση ενός διαλόγου από «μηδενική βάση» και μιας πρωτοβουλίας που να προέρχεται από τα ίδια της τα μέλη για να προταθούν εφικτές λύσεις σε υπαρκτά προβλήματα. Το Πανεπιστήμιο Κρήτης ακολούθησε το δεύτερο δρόμο και μπορεί να θεωρεί εαυτό δικαιωμένο με την ομοφωνία των μελών ΔΕΠ που μετέχουν στη Σύγκλητο σε θέσεις που προέκυψαν μετά από βασανιστικό και ενδελεχή διάλογο. Θετική προς αυτή την κατεύθυνση υπήρξε η έκκληση που απηύθυναν από το Σεπτέμβριο μέλη όλων των Πανεπιστημίων της χώρας: «Κάνουμε έκκληση σε όλους / όλες τους / τις συναδέλφους να αναλάβουν το προσωπικό μερίδιο ευθύνης, να ενεργοποιηθούν, να συμβάλουν με προτάσεις αλλά και με την προσωπική τους στάση, να αναχαιτίσουν τον υφέρποντα εκφυλισμό των πανεπιστημιακών σχέσεων.»

Μετά την έκφραση του ανώτατου οργάνου διοίκησης και συλλογικής έκφρασης του Πανεπιστημίου Κρήτης ουδεμία ανάγκη υφίσταται για διαμεσολάβηση με το Υπουργείο Παιδείας. Αρκεί το Πανεπιστήμιο Κρήτης να διαβιβάσει την απόφαση της Συγκλήτου στο Υπουργείο. Ουδεμία Επιτροπή «εθνικής εμπέλειας» χρειάζεται για να επαναδιατυπώσει τις θέσεις των Πανεπιστημίων. Αντίθετα το Υπουργείο Παιδείας οφείλει, πριν προχωρήσει στη σύνταξη του Νομοσχεδίου για τη Δομή και Λειτουργία των Πανεπιστημίων, να λάβει σοβαρά υπόψη προτάσεις που προκύπτουν από την εμπειρία είκοσι και πλέον ετών εφαρμογής του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου.

Δηλώνοντας την ολόπλευρη και αμέριστη υποστήριξή μου στις προτάσεις της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου Κρήτης, θα ήθελα να αναφερθώ στη συνέχεια στα κύρια επίμαχα θέματα.

Πανεπιστημικό άσυλο Δύο ζητήματα τίθενται: το περιεχόμενο του ακαδημαϊκού ασύλου και το αρμόδιο όργανο για την προάσπισή του. Ως προς το περιεχόμενο οι νομικοί αποφαινόμενοι ότι η κείμενη νομοθεσία είναι πλήρης, ενώ το ίδιο πιστοποιεί και η εμπειρία εντός των Πανεπιστημίων. Οι αδυναμίες εντοπίζονται στην αναποτελεσματικότητα του οργάνου που προβλέπεται από το Ν. 1268/1982. Επομένως η ευθύνη υπεράσπισης του ασύλου θα πρέπει να ανατεθεί σε όργανα που εκλέγονται και λογοδοτούν στην πανεπιστημιακή κοινότητα, με την απαίτηση παρουσίας εκπροσώπου της δικαστικής αρχής σε περίπτωση επέμβασης της δημόσιας δύναμης. Η απόφαση για επέμβαση της δημόσιας δύναμης, που θα πρέπει να επιφυλάσσεται για πραγματικά εξαιρετικές περιστάσεις, έχει πολιτικό κόστος. Εξίσου όμως κόστος υπό τις ίδιες εξαιρετικές περιστάσεις έχει και η μη λήψη απόφασης. Μόνο ένα όργανο με ευθύνη διοίκησης αρμόζει να λαμβάνει μια τέτοιας σημασίας απόφαση.

Εκλογή πανεπιστημιακών αρχών Το ζήτημα αυτό σχετίζεται με τη διοικητική αυτοτέλεια των πανεπιστημίων. Η ανάδειξη των αρχών σήμερα χαρακτηρίζεται από έντονη κομματοκρατία που εκφράζεται μέσω του τρόπου συμμετοχής των φοιτητών στην εκλογική διαδικασία. Υπενθυμίζω, από την εμπειρία του Πανεπιστημίου Κρήτης, την ανακοίνωση του μειοψηφήσαντος πρυτανικού σχήματος κατά την τελευταία εκλογή: «Η Πανεπιστημιακή Κοινότητα και ιδιαίτερα οι δυο μεγάλες φοιτητικές παρατάξεις (ΔΑΠ-ΠΑΣΠ) έκαναν σήμερα [26-5-2004] την επιλογή τους για την επόμενη Πρυτανεία.» Το ίδιο είχε συμβεί και το 1999, με τη διαφορά ότι τότε η διαφορετική άποψη εκείνης της εποχής είχε εκφραστεί με λευκή ψήφο. Οι πρακτικές ήταν όμως ίδιες και, ανεξάρτητα από τις προθέσεις των εκλεγέντων, αποδυνάμωσαν το Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Η εκπροσώπηση των προπτυχιακών φοιτητών είναι αντιδημοκρατική για τους εξής λόγους:

- Οι εκλέκτορες είναι διορισμένοι από τις φοιτητικές παρατάξεις στη βάση της εκλογής για το Διοικητικό Συμβούλιο των Φοιτητικών Συλλόγων.
- Για τις πρυτανικές εκλογές η εκπροσώπηση φοιτητών διαφορετικών Τμημάτων είναι άνιση, γιατί προσδιορίζεται με βάση τον αριθμό μελών ΔΕΠ του αντίστοιχου Τμήματος. Επίσης ο αριθμός των εκλεκτόρων είναι ανεξάρτητος της πραγματικής συμμετοχής των φοιτητών στην έστω άσχετη εκλογική διαδικασία.

Η προτεινόμενη από το Υπουργείο Παιδείας ρύθμιση απαντά στο δημοκρατικό αίτημα της καθολικής συμμετοχής, υπονομευόντάς το ταυτόχρονα, αφού η βαρύτητα προτείνεται να είναι ανεξάρτητη από την πραγματική συμμετοχή στην εκλογική διαδικασία. Σε μεγάλο βαθμό θα συντηρηθούν οι εξαρτήσεις των πανεπιστημιακών αρχών από κομματικές παρεμβάσεις. Για την ενίσχυση της δημοκρατίας και της αυτοδιοίκησης απαιτείται να δοθούν σε όλους τους φοιτητές ίσα δικαιώματα συμμετοχής και η βαρύτητα της ψήφου να είναι ανάλογη της πραγματικής συμμετοχής για όλες τις κατηγορίες εκλεκτόρων.

Εκτελεστικός διευθυντής Η θέσπιση μιας νέας διευθυντικής αρμοδιότητας, ή ο επαναπροσδιορισμός μιας υπάρχουσας, αποτελεί σε κάθε περίπτωση μέτρο αποσπασματικό, που ελάχιστα θα συμβάλει στο συντονισμό, αν δεν έχει και αντίθετα αποτελέσματα. Αντιμετώπιση των διοικητικών δυσλειτουργιών που ενίοτε παρατηρούνται θα αποτελούσε η αναδιάρθρωση των αιρετών οργάνων διοίκησης και του συνόλου των διοικητικών και οικονομικών υπηρεσιών. Θα έπρεπε να θεσπισθεί ειδικό καθεστώς, με αυξημένες απαιτήσεις σε προσόντα και με πρόσθετες υποχρεώσεις ως προς το ωράριο και τα καθήκοντα με ταυτόχρονη μισθολογική αναβάθμιση, ώστε οι θέσεις αυτές να έχουν υψηλότατη ζήτηση στο πλαίσιο του δημόσιου τομέα. Όμως τέτοιες αλλαγές θα απαιτούσαν σε βάθος μελέτη πριν τη θέσπισή τους. Αντίθετα η πρόχειρη εισαγωγή ενός ισχυρού εκτελεστικού διευθυντή κινδυνεύει να περιορίσει ακόμα περισσότερο τη διαφάνεια και τον έλεγχο της διοίκησης, χωρίς να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα των διοικητικών υπηρεσιών.

Υποτροφίες Στο Ν. 1268/1982 προβλέπονταν η δυνατότητα παροχής υποτροφιών πέραν των ατόκων δανείων. Η δυνατότητα μερικής απασχόλησης με αντιστάθμισμα τη χορήγηση υποτροφίας είναι μέτρο θετικό. Θα έπρεπε όμως κύρια να υλοποιηθεί η χορήγηση πραγματικών υποτροφιών με συνδυασμό κοινωνικών κριτηρίων και επίδοσης στις σπουδές, για τον πρόσθετο λόγο ότι η μερική απασχόληση εντός του Πανεπιστημίου είναι περιορισμένη και ως προς τον όγκο και ως προς το αντικείμενο, σε σχέση με τον αριθμό των φοιτητών που θα έπρεπε να δικαιούνται οικονομικών ενισχύσεων. Σε αυτό το θέμα

κρίνεται η ουσιαστική διεύρυνση της πρόσβασης σε ανώτατες σπουδές και η ενθάρρυνση των υψηλών επιδόσεων. Σε καμιά δε περίπτωση δεν θα έπρεπε να υιοθετηθούν οι ακραίες φιλελεύθερες απόψεις για χορήγηση εξαργυρώσιμων κουπονιών στους φοιτητές για να χρηματοδοτήσουν τις σπουδές των ως καταναλωτές «εκπαιδευτικών υπηρεσιών».

Βραδυπορούντες φοιτητές Ουδείς λόγος συντρέχει ώστε η μέγιστη διάρκεια σπουδών να ρυθμίζεται από το Νόμο-Πλαίσιο. Πρόκειται για θέμα αρμοδιότητας των Συγκλήτων Πανεπιστημίων ή Γενικών Συνελεύσεων των Τμημάτων. Ο Νόμος-Πλαίσιο θα μπορούσε να θέσει μια ελάχιστη απαίτηση επιτυχούς ετήσιας παρακολούθησης ίσης, για παράδειγμα, με το 1/2 της μέσης τυπικής κατ'έτος υποχρέωσης. Οι συνέπειες της υστέρησης από την ελάχιστη απαίτηση θα έπρεπε να καθορίζονται στον Κανονισμό του εκάστοτε Προγράμματος Σπουδών. Τα Τμήματα στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής τους αυτοτέλειας θα όφειλαν να αναζητήσουν τρόπους, ώστε η ροή των σπουδών να είναι ικανοποιητική για τη μεγάλη πλειοψηφία των φοιτητών. Θα απαιτούνταν μέτρα, όπως ο ακαδημαϊκός σύμβουλος για τους φοιτητές, ο σωστός προσανατολισμός, η διδασκαλία βασικών μαθημάτων και τα δύο εξάμηνα του χρόνου, η καλή σχεδίαση και η ετήσια αποτίμηση της εφαρμογής του προγράμματος σπουδών.

Διανομή συγγραμμάτων Η αλλαγή από το μοναδικό σύγγραμμα στον εθνικό κατάλογο εγκεκριμένων συγγραμμάτων αποτελεί οπισθοδρόμηση επιφορτισμένη με απίστευτη γραφειοκρατία. Η απαιτούμενη αλλαγή είναι απλή. Οι πόροι για τα πανεπιστημιακά συγγράμματα μεταφέρονται στα Πανεπιστήμια και στα Τμήματα. Στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής αυτοτέλειας των Τμημάτων οι Γενικές Συνελεύσεις μετά από πρόταση των διδασκόντων θα αποφασίζουν για την κατανομή των πόρων, όπου μέρος θα μπορεί να χρησιμοποιείται για δωρεάν, με κοινωνικά κριτήρια, διανομή βιβλίων στους φοιτητές, και το υπόλοιπο για τον εμπλουτισμό των δανειστικών βιβλιοθηκών. Μεσοπρόθεσμα θα έπρεπε να εξετασθεί η δυνατότητα της ηλεκτρονικής διάθεσης ορισμένων βασικών συγγραμμάτων με συμφωνίες ανάμεσα στην κοινοπραξία των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών και στους εκδότες, ώστε να επιτευχθεί σημαντική μείωση του κόστους και αύξηση των προσφερομένων τίτλων. Τα ανωτέρω μέτρα δεν χρειάζεται να περιλαμβάνονται στο Νόμο-Πλαίσιο.

Συμπερασματικά, βρισκόμαστε ενώπιον κάποιων ρυθμίσεων, και σε καμιά περίπτωση δεν προτείνεται μια συγκροτημένη μεταρρύθμιση, ικανή να εμπνεύσει και να ανταποκριθεί στο σύνολο των απαιτήσεων και των προκλήσεων της εποχής. Το βέλτιστο θα ήταν να κλείσει το συντομότερο δυνατό το ζήτημα των αλλαγών στο Νόμο-Πλαίσιο, συμπεριλαμβάνοντας μόνο μέτρα ώριμα που συναντούν ευρύτατη αποδοχή και δε θίγουν την αυτοτέλεια των ιδρυμάτων, με συναινετική συμβολή από όλες τις πλευρές. Δεν χρειάζεται για το λόγο αυτό να αυτοχρισθεί μια Επιτροπή σε συντονιστικό όργανο όλων των Πανεπιστημίων (βλέπε δημοσίευμα στην εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, 23 Δεκεμβρίου 2006). Αντίθετα το Υπουργείο Παιδείας οφείλει να προσκαλέσει όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να συνδιαμορφώσουν το Νομοσχέδιο των αλλαγών στο Νόμο-πλαίσιο στη βάση του συνόλου των προτάσεων που έχουν και θα έχουν διατυπωθεί.

Ακολούθως, για όλα τα μεγάλα θέματα που θα παραμένουν ανοικτά, θα έπρεπε να ανοίξει εθνικός διάλογος, τόσο δημόσιος όσο και εντός των θεσμικών οργάνων, ώστε σε ορίζοντα ενός χρόνου να υπάρξει μια πραγματική δημοκρατική μεταρρύθμιση, που να προτάσσει την ποιότητα των σπουδών και της έρευνας και να εξασφαλίζει σε όλους όσους το αξίζουν, ανεξάρτητα από την κοινωνική προέλευση, το δικαίωμα σε ανώτατες σπουδές.